

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך כט, תשל"ח

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

"פך בתנ"ך!" *

"יש לנו אב זקן", זה המקרא ולשוננו, שכל ילד וכל לומד אמוץ עליה למן תחילת לימודיו, אלא שמטעמים שונים יש שאנו שוכחים אותה ומתעלמים ממנה, אם ממינוט ידיעה, ואם מלהיטות מופרות אחר דרכי לשון אחרות, בין שזו "לשון חכמים" — חכמים ממש או "חכמים" בעיניהם — ובין שזו חדשנות יתרה ודחיית ישן מפני חדש.

וחבל על כך. עדיין יש לנו ללמוד הרבה מלשון המקרא, הן באוצר המלים, הן בדרכי הצירופים. אם באה התורה ולא פעם אחת "דיברה כלשון בני אדם", קל וחומר בני אדם, שיש להם לדבר לפעמים כלשון התורה.

חכם הלשון יצחק אבינרי ז"ל, שהלך לעולמו לפני שנה¹, אחר שהוריש לנו חיבורים גדולים בכמותם ובתוכנם, הניח לנו ברכה נוספת, ספר קטן וצנוע (126 עמודים), שמסרו לדפוס כחודשיים לפני פטירתו, ובו פארבע מאות ערכים בתחומים ובנושאים השונים של הלשון שבפינו.

"פך בתנ"ך!" (עם סימן קריאה) — זה שם הספר. ושלא כרוב ספרי המחבר ז"ל, שהם מיועדים למי שעיסוקם בלשון —

* יצחק אבינרי, פך בתנ"ך!, אוצר מלים וביטויים נשכחים, הראויים לשוב לתחייה בלשוננו. הוצאת "קרית ספר" בע"מ, ירושלים, תשל"ח.

1. ט"ז באלול תשל"ז.

ספר זה מיועד לפול ושוה לכל נפש. הוא קל ונעים לקריאה. אין בו מן הקפדנות של מדקדק, ולא הלכה פסוקה של מורה הוראה.

מטרת הספר, כפי שהגדירה אבינרי בהקדמתו, היא להשיב על השאלה: "מה היה העברי אומר בתקופת המקרא?". ולדעתו, "רוב הערכים משמשים גם תשובה לשאלה: מה עלינו לומר כיום?".

אין הוא בא לומר, שכל מלה שבמקרא עשויה לשוב לתחייה ולהיות שגורה בפינו; אבל ידיעת המלה שבמקרא ודרך הצירוף שבמקרא עשויה לרענן את לשוננו ולהשיב לתוכה רוח חיים נוספת, רוח חן וחסד. הספר מרענן את זכר התנ"ך והמצוי באוצר לשונו. הוא מעלה על הדעת — בכל ערך וערך — שמא יש מקום להחיות מלה או מושג שזנחנו; ואם אינו עניין למשמעו או לשימושו המקורי — שמא ניתן ליתנו עניין למקום אחר. ועוד: פן ואולי ושמא המצוי בתנ"ך עדיף באמת ממה ששגור בפינו ובכתבנו.

החומר הרב והמעניין ערוך בערכים קצרים ומחולק מדורים מדורים, כגון "בתנ"ך מלה אחרת", ובו מלים חדשות וגם ישנות שדחו מלים שבתנ"ך. כגון: "אמתלה", שבאה במקום תואנה שבמקרא; "סמרטוט", שבא במקום סתבה; "בחורה" (בת זוגו של "בחור" התנ"כי), שבאה במקום עלמה; "גיבוי" — משען, משענה; "גנאי" — דופי; "דרס" — רמס; "הסריח" — פאש, הבאיש; וכן צורות ומשקלים, כגון "אריג" במקום ארג התנ"כי; "התבייש" במקום בוש, התבושש, ועוד ועוד.

או המדור "זאת ועוד אחרת", ובו מלים מאוצר התנ"ך, השגורות בדיבורנו, אבל דחו את בנות-זוגן ונרדפותיהן, שאף הן בתנ"ך, ושראוי להחיות ולהשגיר גם את הזנוחות, כגון: אָפֶס (על ידי "אזל"), אֵיָה, אֵי (על יד "איפה"), השליך, רָמָה (על יד "נרק"), מוֹדַע (על יד "מכר"), יגע, נלָאָה (על יד "עייף"), ועוד.

נעימה ומשעשעת היא הקריאה במדור המעניין "זאת לא זאת", ובו שורה ארוכה של מלות המקרא, השגורות בפינו, אבל לא במשמעיהן המקוריים, כגון: אָבֶר (פנף), אוֹת (ציון, סימן), אקדח (אבן יקרה), פָּז (שלל), ועוד. כל אלה נדחו משימושן במשמען המקראי, ומשמע אחר להן בפינו, ואין המחבר בא לחייב להחזיר כאן עטרות ליושנן, אלא רק להזכיר וללמד.

במדור אחר הוא מעלה מלים, שבלשון ימינו יש פנגדן ביטויים של שתיים ושלוש תיבות במקום אחת שבמקרא, כגון "מביט בעין רעה" במקום עוין המקראי, "קול קורא לעזרה" במקום שוֹעָה המקראי, "שאין לעמוד בפניו" במקום אלקום שבמקרא, שאמנם סברות שונות נאמרו בפירוש, אבל הוא נוח לשימוש במשמעות, שייחס לו רש"י ("אין ניצב לעומתו", משלי ללא).

ועוד מדור של "עברית במקום לועזית" ומדור של "פרפראות", וכולם עשויים ללמד, להזכיר ולהנחות.

ואף כללים בעיצוב הלשון פזורים כאן וכאן. כגון: "אין אתה יודע גורלה של מלה מוזנחת: אולי יבוא יום, והשעה תשחק

לה" (עמ' 77, ערך תבואה); "לא כל מה שיאה לתינוק יאה גם
לגדול" (עמ' 110, ערך נתן נשיקה).

סוף דבר: ספר נחמד ונעים, ואין המאֵלף חייב להיות
משעמם ומכביד. את זאת הראה מחברנו פאן. יישר פוֹחוֹ
וידובבו שפתיו.